

Становище

от проф. д-р Пламен Шуликов (член на научно жури съгласно Заповед на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ РД 31-705 от 13.12.2019 г.) за материалите, представени от гл. ас. д-р Марин Христов Бодаков за участие в конкурс (ДВ, бр. 93 от 26.11.2019 г.) за заемане на академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Критика и критически практики)

Сред текстовете с квалификационно предназначение съвсем не са много онези от тях, които под тежкия жанров и модален натиск на процедурния протокол отстояват своята емоционална монолитност, автономията на пристрастията си. Те са по-скоро честно изключение. Такъв е и основният труд, представен от Марин Бодаков (**М. Бодаков. Критика и искреност. Случаят Йордан Маринополски. – Велико Търново: Фабер, 2019**). Собственото критическо кредо на автора дотолкова точно се оглежда в първата част от заглавието на книгата, че някак естествено, без нарочни претенции постига своя авторефлексивен облик в адресираната към Маринополски формулировка, за да бъде тя тавтологично дочетена в едно напълно възможно самопознавателно разширение – „искрено за критическата искреност“. За аргументация на тезата, че авторът в известна степен се оглежда в своя обект на изследване, изобщо не е нужно да се прибегва до свръхинтерпретационни подходи (да кажем, *Марин Б.* пише за *Й. Маринополски*). Докато уточнява обхвата на изследването си, сам М. Бодаков констатира неизбежното в подобни случаи артистично превъплъщение в обекта, неизбежното отъждествяване с него, като го нарича „срамежлива идентификация“ (с. 8). В нея може да има фермент от тезата на О. Уайлд (*критикът като артист*), откровено подета у нас от И. Мешеков, макар парадоксалистът да твърди, че „критиката е над искреността“. Може да има отглас дори от късната й методическа метаморфоза в системата на К. Станиславски. У М. Бодаков обаче способността за превъплъщение притежава и биографични основания. И самият той, и Йордан Маринополски, както и важна част от съпътстващите разказа герои (Зоя Ставрева, Кирил Христов, Славчо Паскалев, Димитър Бабев, Иван Богданов, Николай Генчев и др.), са именно търновци, други (Кирил Христов и Борис Христов) са учили в Търново. Възможните подозрения, че подготвям упрек към автора заради негови регионалистки сантименти, ще парирам предварително, като припомня един важен исторически факт, който впрочем е подминат в книгата (вероятно по хронологични причини), независимо че доста нейни страници са посветени на крещящо асиметричните отношения между столица и провинция като неизменни печално-антиномични топоси на литературната ни история от ново време. Именно в Търново през 1934 г. е учреден Съюзът на българските писатели от провинцията. Този „сепаратистки“ акт спрямо Съюза на българските писатели от 1913 г., странно съвпаднал с края на политическата партизация у нас за цяло десетилетие напред, е отчаян опит да бъде поне частично възстановено ценностното равновесие върху националната литературна карта, да бъде парирани или поне омекотени яростният

столичен литературоцентризъм. Даже нещо повече. От страниците на съюзното сп. „Гребец“ няколко години по-късно Х. Борина произнася апология на федеративния модел, възприет в административното устройство на Германия, като го обявява за единствено противодействие срещу пагубната „във всяко отношение централизация“ (Х. Борина). Дано не прозвучи твърде патетично, но в контекста на статията тази възторжена похвала се схваща дори като утопичен блян по някакъв своего рода аксиологичен федерализъм в литературата. Тук, мисля, са същинските корени на биографичната авторефлексия у М. Бодаков. Той избира да се съсредоточи върху знаковата фигура на Й. Маринополски като критик от „втория ред“ (или „мирови съдия“, по М. Уолзър) не толкова за да принесе синовна лепта към формиращото въздействие на родния микроконтекст, а за да подхване дебат върху историческата съдба на нашата критика. Причината е известна – елитната ценностна норма се превръща в работещ, ефективен аксиологичен критерий едва тогава, когато насити чрез реални кодификации тъй нареченото „средно“ употребително равнище. Затова М. Бодаков избира нетрадиционен ракурс към интерпретация на нормата – от позицията на презряната периферия, където обаче са разпръснати нейните най-вероятни стохастически потвърждения. Познавателната специализация на автора – също, както се казва, критик от кариерата – отеква с едва доловима изповедност в разказа, защитена чрез най-уместния в случая жанров избор – интелектуална биография. Съвсем отделен, много смислен и твърде пространен е въпросът защо интелектуалната биография е рядък жанр у нас. Та нали именно тя е действителен подстъп към една все още хипотетична родна история на идеите, за каквато мечтаеше Никола Георгиев? Впрочем неговият призив към „човечно писане“ надхвърля пределите на стилистиката, той може да бъде четен и като „писане за живота на човека“, като биография. Тук виждам и един от съществените приноси на М. Бодаков.

За да създаде реален критически портрет на Й. Маринополски, той постоянно търси паралели, трупа ги, разгръща ги, сплита ги в оптимално консистентна картина за предмета на изображение. Такъв например е особено сполучливият микроисторически етюд за сестрата на Маринополски, Зоя Ставрева, чиято дисертация, посветена на състраданието като основа на морала у Шопенхауер, авторът основателно ще интерпретира като твърде вероятен стимул за предстоящия критически „ескейпизъм“ на брат й към етиката. Такъв е и любопитният паралел между тезата за искреността на твореца у Борис Христов („Честен Кръст“) и предположението, че дипломната работа на поета във Великотърновския университет е посветена именно на апологета на критическата искреност Й. Маринополски. Подобен косвен аргумент към тезата за доброволното отлъчие на Маринополски от кресливия критически пир М. Бодаков открива и в неиздадения превод, който Маринополски (вероятно пръв у нас) прави на „Утопия“ на Т. Мор. Там убеждението, че физическият труд е препоръчително нравствено убежище на интелектуалеца, е съзвучно с позицията на самия Маринополски спрямо „драговолното възприемане на физическия труд от... интелигенцията“ („Прояснени небосклони. Към младите“), съзвучно е най-накрая и с „драговолната“ аскеза у Б. Христов („ще мъкна камъни за мой дом, пот ще лея/ над мисълта до утре как да преживея“). Без претенции за изчерпателност ще приключа

изреждането с една обходна, но точна аналогия на М. Бодаков между откритата от П. П. Славейков и Й. Маринополски нагласа у Яворов към състрадание, от една страна, и, от друга – емпатията у Г. Господинов, добила статут на субстратна ценност в творчеството му. Тук параболата се сключва визуално чрез известното фотопревъплъщение на новата четворка от 1995 г., където Г. Господинов тогава зае именно позицията на Яворов.

Разбира се, в историческия разказ на М. Бодаков са неизбежни и актуализиращите ракурси към родната критика, доколкото изобщо историческите ретроспекции почти никога не са самоцелни и вдъхновени единствено от самодостатъчна любов към Клио. Те почти винаги държат сметка за текущото съвремие или поне са скрито мотивирани от него. Поне П. Бурдийо твърди, че „най-типичните стратегии за конструиране са онези, които, прицелени към ретроспективна реконструкция на миналото, са всъщност приложени към настоящи потребности” (П. Бурдийо. Социология на социалното пространство). Бих посочил само една, но за сметка на това красноречива отпратка към съвременната ни критика. Авторът споменава известните манифестни текстове на А. Кьосев („Радикален манифест”, 1989 г., и „С помощта на чук. Към критика на гилдийната идеология”, 2004 г.) като илюстрации на обругания някога от Й. Маринополски елитаристки скептицизъм към художествената ценност на българската литература: „те [скептиците – П. Ш.] се домогват... да понижат цената на всичко, което ни заобикаля, за да се издигнат сами в очите на другите” (с. 33). Ще се въздържа от пристрастен коментар по същинския предмет на очевидно неприключилия до днес дебат. Само ще припомня, че във втория си песимистичен манифест А. Кьосев цитира М. Бодаков, според чието мнение „българската литература предстои” (М. Бодаков. Едри бележки към 90-те// Език и литература, 2004, с. 35). Възможна интерпретация – щом предстои, значи все още я няма, поне в такъв смисъл си е послужил с извадката А. Кьосев. Без да подценявам същността на полемиката, ще се позова на покойния Н. Георгиев, който неизменно приветствуваше всеки литературен спор като симптом на литературна жизненост. Сред симптомите на естествения, свободно протичащ, непостановъчен литературен живот най-неизбежен, най-присъщ (ще се съглася напълно с М. Бодаков) е „волята за власт в литературния канон” (с. 254). Усет за възможните литературни преображения на волята за власт (Ф. Ницше) са предположими у Зоя Ставрева, работила върху неговия непосредствен предтеча А. Шопенхауер, съвсем видим е този изострен усет у Й. Маринополски, коментирал феномена, макар и обходно. Поне така, в разрез с мнението на М. Бодаков, твърдят Я. Милчаков и М. Енчев в една своя съавторска статия за близкия приятел и съмишленик на Й. Маринополски С. Паскалев (Я. Милчаков, М. Енчев. Славчо Паскалев – критикът на 1910 г.// Литературна мисъл, 2010 г., бр. 2). Ако е възможно примирие по този въпрос, бих допълнил, че „волята за власт в литературния канон” е по-скоро властови порив не на разпоредителя, а на авторитета, на *arbiter elegantiarum* в един условно обособим познавателен, така да се каже, „меритократично” уреден контекст, какъвто по дефиниция би следвало да е художествената литература. Та кой само не е пожелавал да стъкми препоръчителен антологичен свод на литературните шедьоври въз основа на собствените си ценности

критерии с твърде вероятното намерение да положи фундамента на личната си символна власт чрез „ефекта на теорията” (от гр. θεῶρεια – вид, изглед, зрелище, по П. Бурдийо), т. е. да натрапва своето виждане (П. Бурдийо)? В нашата литература понятията на М. Уолзър „имперски съдия”, „мирови съдия” имат далеч не само метафоричен потенциал, какъвто притежава самоопределението на д-р Кръстев, че той като критик е „съдия на текущото”. Един напълно възможен ред литературни „законодатели” с юридическо образование, каквито са например В. Василев, Б. Делчев, Т. Жечев, някак буквализира уж литературното предназначение на Уолзървите понятия, за да се усъмни в безпристрастното им съжителство (поне в личните биографии на посочените критици) с представата за юридическата норма като за незаобиколим императив, уреждащ ценностната систематика на родната литература, така да се каже, de jure, а критическата санкция (не дай, Боже!) – като присъда въз основа на своего рода критически Наказателен кодекс. Именно подобно смътно усещане за опасност (и тук нямам предвид само тъй наречената от Н. Георгиев „сенчеста литературна критика” или „Sicherungsbereich Literatur”) съпровожда критическия акт, доколкото той болезнено се схваща и като паразитиране върху тялото на изкуството, а неговият произносител твърде често се привижда във вид на Зоил, на „реторическо псе”, ръфащо месата на беззащитния творец-човеколюбец. И ако тази макабрична картина на същинското литературно поле изглежда твърде пресилено, надявам се да няма съпротива срещу по-предпазлива формулировка, според която автентичният облик на тази картина би бил, меко казано, невинно неидиличен, подобно впрочем на най-обичайното общуване, в обхвата на чийто речеви обмен всяка суверенна гледна точка към предмета се стреми към надмощие. Дали не затова желанието на съвсем младия К. Кръстев да се въплъти в образа на В. Белински е преценено от съученика му Т. Влайков като „странно... емчене” (с. 113), дали не затова Й. Маринополски чете в иначе добронамерената рецензия на К. Величков за „Смутно време” на А. Страшимиров „големеене, надпоставеност и *надутост*” (с. 59)? От подобна позиция спрямо дефинитивната същност на комуникацията дори „сопаджийската” критическа практика, иначе основателно смуцаваща със своето нехайство към речеупотребителната допустимост, изглежда някак в реда на протокола. Какво да кажем пък за самия д-р *Кръстев*, който в своя *кръстоносен* поход срещу тенденциозността в литературата сам става мярка за тенденциозност, макар и критическа? Накратко, колкото и да наподобява еристично прение, критическата полемика не би следвало да предизвиква етични обструкции, ако не надхвърля предела на специфичните аргументи. Например зад убеждението на Й. Маринополски, че „вносят на литературна теория у нас трябва да познава и да зачита местната литературна практика” (с. 6), прозира спокойната безпристрастност на академичното литературознание от края на XIX – началото на XX в., лесно разпознаваема в непредизвикващия каквито и да било етични възражения тезис на А. Н. Веселовски „теорията зависи от материала”. Болезненото усещане обаче на Маринополски, че „критиците са пазачи на входа към литературните списания” (с. 33), е очевидно насочено срещу неспецифични, контраценностни критерии – географски (столица/ провинция), групови, product placement, нейтив реклама (напр. Страшимиров се саморецензира в „Праг”, с. 47; П. П. Славейков иска от Маринополски да напише „една

рецензийка” за него, за да го препоръча на учителството, с. 189) и пр. Именно този дискредитиращ шрих от портрета на някогашните нашенски литературно-критически нрави основателно усилва както патоса в историческия разказ на М. Бодаков, така и долавящата се между редовете му хипотеза тези нрави да бъдат проектирани и върху настоящето на нашия литературен пейзаж. Напреженията (за да не кажа скандалите) в него поне напоследък са предимно следствие или от групови противопоставяния, или от опити да бъде предпоставян резултатът от знакови литературни конкурси, или от стремеж към контрол над специализирани медии, или от издателска или разпространителска фаворизация, или пък от откровено политически съюзни вражди. Същинските аксиологични критерии са подложени на тежък извънлитературен натиск и дори някой трезвомислещ интерпретатор да се опита да ги реабилитира, току се сдобива с обвинение ту в „отродителство”, ту в „академизъм”, дошли най-често от среди със съмнителна представа за правилната етична „родина” и с още по-съмнително неравнодушие към символния престиж на академичните звания, но за сметка на това пък без особен интерес към тежките квалификационни процедури по законното им придобиване. В подобен контекст етичната теза за критическата добросъвестност, за критическата искреност, за конгруентността (популярно казано, единство между думи и дела) на литературния човек има силата на твърде леко стрелково оръжие, насочено срещу мощен артилерийски огън. Същевременно тезата на М. Бодаков за критическата искреност е точно дефинитивно попадение, що се отнася до литературната мотивация на Й. Маринополски, неизменно търсеща опори в етиката. Именно от подобна позиция Маринополски застива в недоумение пред иначе човешката склонност на д-р Кръстев да фаворизира, „да възвеличава едни за сметка на други” (с. 101), с нравствена резистентност да поема Прокрустови оценъчни грехове. Маринополски се оказва беззащитен и пред човешкото, твърде човешкото Пенчо-Славейково „раздвоение между критика, който обича да нанася удари, и човека, който обича да милва, да поощрява” (с.212). Трудно проумява и конкурентната нагласа на П. П. Славейков към Яворов, въпреки спокойно и безпристрастно коментирана по-късно от М. Арнаудов (М. Арнаудов. Историята на една балада. Мотивът *Павлета делия и Павлетица млада* в народната песен, у П. К. Яворов и П. П. Славейков// Пролом, 1923, кн. 5-6). Най-накрая, етични изкушения в русоистка редакция извеждат Маринополски изобщо от полето на оперативната литературна критика. Може би този изход е донякъде закономерен, поне такава хипотеза очертава убеждението на О. Уайлд, че „критиката е над искреността” – не неискрена, не подценяваща искреността, а, така да се каже, „надискрена”, т. е майсторска, ценностно устремена към техническото умение като автентична същност на изкуството (τέχνη), каквото умение всъщност е и самата тълкуваща го критика, практикувана от „литературния критик [който – П. Ш.] е втори поет” (с. 42). Това въпреки са думи на самия Й. Маринополски.

В заключение, мисля, би било честно да призная, че трудно бих прикрил формалистките си пристрастия, особено към въпроса „как?” (напр. „Как е направен *Шинел* на Гогол” или „Как се правят стихове?”) като най-емблематичен експликатор на същинските ценностни критерии в литературата. Надявам се това откровено признание

да бъде преценено не като обструкция спрямо предложени интерпретационен подход, а просто като скромнен личен принос към етичната теза за критическата искреност.

Въз основа на представения от автора монографичен текст, на достатъчния брой негови публикации по темата от предходната му квалификационна процедура досега, на изпълнените административни критерии по настоящата процедура, на академичната му професионализация именно в областта на литературната критика, защитена и чрез дълголетна критическа практика с обилна продукция, предлагам на уважаемия кворум да присъди на *гл. ас. д-р Марин Христов Бодаков* академичната длъжност „*доцент*” по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Критика и критически практики).

2.04.2020 г.

проф. д-р П. Шуликов